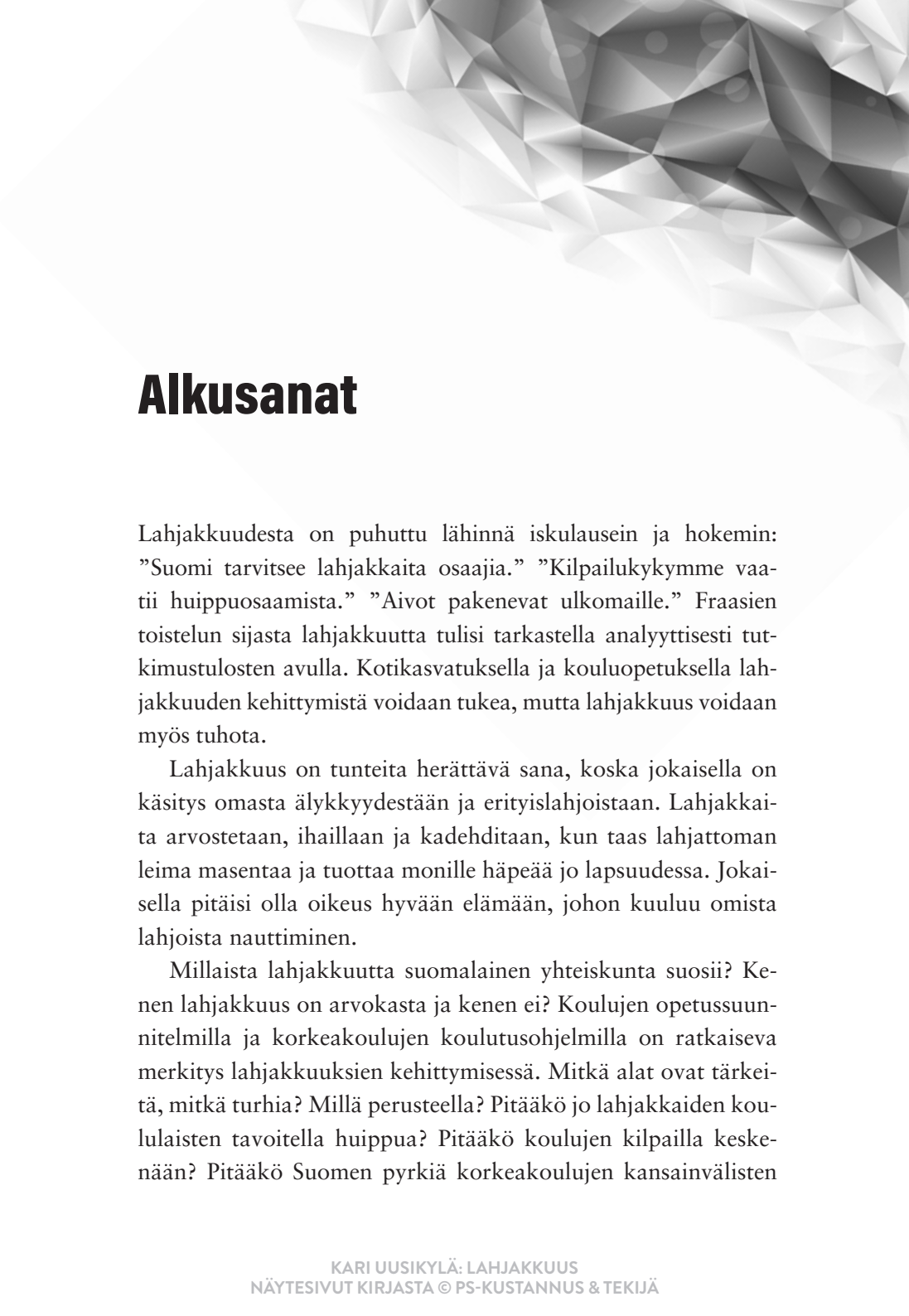

Sisällys

Alkusanat.....	7
Johdatus perusasioihin.....	11
Lahjakkuus ei rajoitu huippuälykkäisiin.....	14
Lahjakkaan lapsen taakka.....	15
Myyttejä lahjakkuudesta.....	18
1 Lahjakkuustutkimuksen alkutaival.....	21
Cesare Lombroso ja nerouden muotokuva.....	22
Francis Galton ja älykkyuden periytyvyys.....	24
Lewis Terman: testiälykkydestä lahjakkuuden synonyymi.....	26
Catherine Cox: kenestä kasvaa nero?.....	30
Leta Hollingworth ja huippuälykkäiden lasten tutkimus.....	32
2 Älykkyys, lahjakkuuden peruskäsite.....	43
Älykkyystestit ja älykkyysosamäärä.....	45
Tutkijoille esitettyjä kysymyksiä älykkyydestä.....	50
Älykkäät, huippuälykkäät ja ihmelapset.....	56
Nerouden synty.....	59
3 Lahjakkuuden monet kasvot.....	63
Robert J. Sternberg ja kolme älykkyyttä.....	65
Howard Gardnerin moniälykkyysteoria.....	70
David Goleman ja tunneäly.....	78
4 Yhteiskunta ja lahjakkuus.....	81
Kilpailuyhteiskunnan arvot.....	82
Darwinismi elää yhä.....	94
Naisten lahjakkuus.....	100
5 Luovuus ja lahjakkuus.....	117
Luovuuden määrittelyä.....	118
Luovuuden elementit: persoona, prosessi, produkti ja ympäristö.....	129
Yhteisöt luovuuden kehystekijöinä.....	140

6 Lahjakkaaksi kasvaminen.....	149
Geenit antavat suunnan, harjoitus tekee mestarin.....	150
François Gagnén lahjakkuusmalli.....	153
Huipulle pääsee vain ahkera.....	161
7 Lahjakkaan kotikasvatus.....	169
Perusturvallisuus tärkeintä.....	170
Viisaat vanhemmat.....	176
Superlapset myyntituotteina.....	187
Lahjakkaiden lasten murhenäytelmiä.....	190
Perfektionismi lahjakkaan ongelmana.....	195
Lahjakkaan lapsiurheilijan kasvatus.....	202
8 Koulu ja lahjakkuus.....	209
Koulu ja oppilaiden mielenterveys.....	212
Suorituspainet.....	216
Lahjakkaiden erityisopetuksen kritiikki.....	219
Loppuunpalaneet ja piilolahjakkaat.....	224
Alisuoriutujat.....	229
Lahjakkaiden opetuksen malleja.....	243
9 Lahjakkaiden opetuksen rikastaminen.....	251
Opetuksen nopeuttaminen.....	252
Organisatorinen opetuksen eriyttäminen.....	254
Eriyttämismalleja.....	257
Älykkäät ja viisaat, ihmiskunnan toivo.....	275
Moraalinen lahjakkuus.....	276
Viisaus.....	278
Kirjallisuutta.....	281

Alkusanat

Lahjakkuudesta on puhuttu lähinnä iskulausein ja hokemin: ”Suomi tarvitsee lahjakkaita osaajia.” ”Kilpailukykyimme vaatii huippuosaamista.” ”Aivot pakenevat ulkomaille.” Fraasien toistelun sijasta lahjakkuutta tulisi tarkastella analyttisesti tutkimustulosten avulla. Kotikasvatuksella ja kouluopetuksella lahjakkuuden kehittymistä voidaan tukea, mutta lahjakkuus voidaan myös tuhota.

Lahjakkuus on tunteita herättävä sana, koska jokaisella on käsitys omasta älykkyydestään ja erityislahjoistaan. Lahjakkaita arvostetaan, ihailaan ja kadehditaan, kun taas lahjattoman leima masentaa ja tuottaa monille häpeää jo lapsuudessa. Jokaisella pitäisi olla oikeus hyvään elämään, johon kuuluu omista lahjoista nauttiminen.

Millaista lahjakkuutta suomalainen yhteiskunta suosii? Kenen lahjakkuus on arvokasta ja kenen ei? Koulujen opetussuunnitelmilla ja korkeakoulujen koulutusohjelmilla on ratkaiseva merkitys lahjakkuuksien kehittämisessä. Mitkä alat ovat tärkeitä, mitkä turhia? Millä perusteella? Pitääkö jo lahjakkaiden koululaisten tavoitella huippua? Pitääkö koulujen kilpailla keskenään? Pitääkö Suomen pyrkiä korkeakoulujen kansainvälisten

rankinglistojen kärkeen? Kumpi on tärkeämpää: suomalaisten nobelistien lukumäärä vai koko kansakunnan lahjakkuus, sivistys ja oppineisuus?

Luova lahjakkuus ei kehity yhteiskunnassa rajoittamalla luovuus niin sanottuun luovaan luokkaan. Luovaa lahjakkuutta ei voi ostaa kaunopuheisilta luovuuden kauppiailta. ”Luovuus syntyy sisäisestä pakosta, mutta elää vapaudessa”, kuvasi eräs kirjailija. Liian usein koulut ja työelämä ovat luovuuden pyöveleitä, kun tehokkuus, maineen tavoittelu, yksilöiden keskinäinen kilpailu ja vaatimus nousta huipulle ohjaavat toimintaa. Maineikas Harvardin yliopiston professori Howard Gardner on todennut: ”Ellei meillä ole aikaa rauhalliseen, luovaan ideoiden kypsyttelyyn, seurauksena on yksiselitteisesti tyhmyyden lisääntyminen.”

Matkalla aikuisuuteen lahjakkuutta sekä syntyy että katoaa. Vanhempien, koulun ja yhteiskunnan kasaamalla suorituspainneilla lasten turvallisuudentunne tuhotaan. Kilpailukoulu, jossa oppilaat jaetaan varhain lahjakkaisiin, keskinkertaisiin ja lahjattomiin, tuhoaa tehokkaasti monia herkkiä lahjakkuuden taimia, jotka tarvitsevat ymmärtävää hoivaa. Ravinnon puute, kuivuus, liika kastelu tai ylenmääräinen apulannoitus tuottavat kituvia, lakastuvia kasveja, jotka eivät koskaan puhkea kukkaan.

Yhteiskunnallinen eliitti ratkaisee, hallitseeo lahjakkuuspuhetta kapea-alainen itsekkyyys vai pyrkimys kohti viisautta ja yhteistä hyvää. Yhteinen hyvä ei suinkaan vaadi lahjakkuuden kieltämistä eikä lahjakkaiden luopumista omista tavoitteistaan ja oikeuksistaan. Jokaisen pitää saada pyrkiä alansa huipuksi, jos se tuottaa aitoa iloa ja rikastuttaa elämää eikä vaadi moraalitonta kilpailijoiden kukistamista.

Hyvän lahjakkaiden kasvatuksen ja opetuksen perusidea on yksinkertainen: tarjotaan jokaiselle lapselle mahdollisuus löytää

omat kykynsä ja arvostetaan jokaista lasta tulevasta runoilijasta huipputeknologian kehittäjään. Hyvät koulusaavutukset eivät ole pääasia vaan opiskelun mielekkyys ja kasvurauha. Todistusarvosanoja tärkeämpää ovat persoonallisuuden eheä kasvu, itsensä toteuttaminen, sosiaaliset taidot ja moraali. Lahjojen tulee tuottaa iloa eikä koskaan pakkosuorittamisen ahdistavaa kehää.

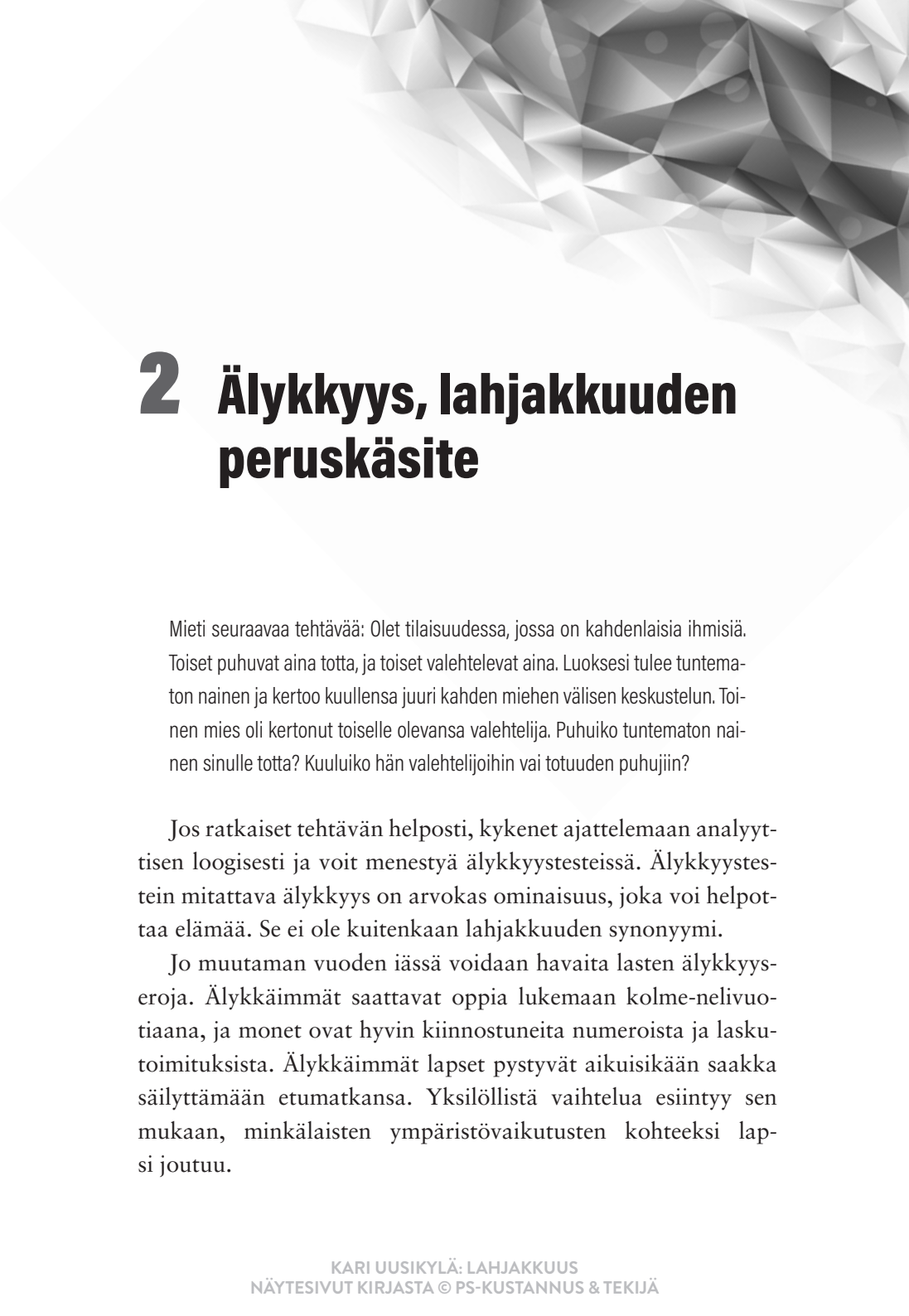
Tämä kirja ei ole tutkimus vaan tietokirja, jossa tarkat lähdeviitteet ovat tarpeettomia. Kirjan lopussa on kirjallisuusluettelo. Kirjan aineisto on kerätty lahjakkuutta ja luovuutta käsittelevästä kirjallisuudesta, alan tieteellisistä aikakauskirjoista sekä lahjakkaiden lasten kasvatusoppaista. Aineistoa olen kerännyt muun muassa ollessani 90-luvulla tutkijana kaksi vuotta Yhdysvalloissa Georgian yliopistossa lahjakkuuden ja luovuuden tutkimukseen ja opetukseen erikoistuneessa Torrance Centerissä. Aineistoa on täydennetty tutkimusaineistoillani ja mediasta poimituilla koulutuspoliittisilla aiheilla, jotka ovat sivunneet lahjakkuutta ja kasvatusta.

Omistin vuonna 2000 lahjakkuutta käsittelevän kirjani lastenlapsilleni, kahdelle vauvalle ja yhdelle kolmivuotiaalle: ”Toivon, että saisitte elää maailmassa, jossa kunnioitetaan jokaisen ihmisarvoa, jossa lahjakkuus ja viisaus kulkevat käsi kädessä.” Valitettavasti maailmaa on kuljetettu aivan eri suuntaan. Maailma suorastaan huutaa lahjakkaita, viisaita johtajia, jotka eivät kylvä ympärilleen vihaa ja tuhoa vaan toivoa.

Omistan tämänkin kirjani rakkaille Sagalle, Venlalle, Aatokselle ja Laurille.

Vaasassa elokuussa 2019

Kari Uusikylä

2 Älykkyys, lahjakkuuden peruskäsite

Mieti seuraavaa tehtävää: Olet tilaisuudessa, jossa on kahdenlaisia ihmisiä. Toiset puhuvat aina totta, ja toiset valehtelevat aina. Luoksesi tulee tuntematon nainen ja kertoo kuullensa juuri kahden miehen välisen keskustelun. Toinen mies oli kertonut toiselle olevansa valehtelija. Puhuiko tuntematon nainen sinulle totta? Kuuluiko hän valehtelijoihin vai totuuden puhujiin?

Jos ratkaiset tehtävän helposti, kykenet ajattelemaan analyyttisen loogisesti ja voit menestyä älykkyystesteissä. Älykkyystestein mitattava älykkyys on arvokas ominaisuus, joka voi helpottaa elämää. Se ei ole kuitenkaan lahjakkuuden synonyymi.

Jo muutaman vuoden iässä voidaan havaita lasten älykkyyseroja. Älykkäimmät saattavat oppia lukemaan kolme-nelivuotiaana, ja monet ovat hyvin kiinnostuneita numeroista ja laskutoimituksista. Älykkäimmät lapset pystyvät aikuisikään saakka säilyttämään etumatkansa. Yksilöllistä vaihtelua esiintyy sen mukaan, minkälaisen ympäristövaikutusten kohteeksi lapsi joutuu.

Nykykäsityksen mukaan älykkyydestä on yli puolet perittyä. Ilman virikkeistä kasvuympäristöä peritty älykkyys jää kuitenkin pelkäksi mahdollisuudeksi. Kannustavassa ympäristössä, jossa lapsen oppimishalua ja itsensä kehittämisen eri puolia osataan tukea oikealla tavalla, älykkyyden suotuisalle kehitykselle on hyvät edellytykset.

David Goleman ja tunneäly

Vastavoimana rationaaliselle älykkyydelle alettiin vuoden 1995 jälkeen David Golemanin kirjan pohjalta puhua *tunneälystä*, emotionaalisesta intelligenssistä. Looginen älykkyys perustuu aivojen kuorikerrokseen, myöhäisintä kehitysvaihetta edustavaan aivojen osaan, kun taas tunneälyn tai sosiaalisen intelligenssin biologinen pohja on aivojen primitiivisemmässä keskikerroksessa. Tunteiden perusta on vahvasti biologinen, mutta ihmisen tunneäly voi kehittyä kasvatuksen avulla.

Tunneälyä on tutkittu 1930-luvulta alkaen. Se määrittelee pitkälle, miten hyvin pystymme käyttämään kykyjämme modernissa yhteiskunnassa. Tunneälyn korostaminen 1990-luvulla oli vastaliike 1960-luvulta alkaneelle kognitiiviselle vallankumoukselle, joka korosti järkeä, ilmiöiden analysointikykyä ja informaation käsittelyn taitoa: ihmisen pitäisi olla ikään kuin tehokas tietokone.

Pelkkä konelogiikka ei riitä. Ihmisen käyttäytymistä selittävät rakkaus, viha, ahneus, kateus, hellyys, mustasukkaisuus, alemmuudentunne, itseluottamus ja sen puute, masennus ja intohimo enemmän kuin järki ja logiikka.

Psykologit hylkäsivät emotionaalisen intelligenssin 1960-luvulla tarpeettomana käsitteenä. Jotkut antoivat termille negatiivisen sisällön. Heistä sosiaalinen tai emotionaalinen lahjakkuus oli kykyä manipuloida muita ja ottaa itselleen mahdollisimman paljon hyötyä ihmissuhteista. Tunneälykäs voikin olla tekoempaattinen ja moraaliton – mutta myös aidosti empaattinen, suorastaan moraalinen esikuva.

Ihmiset, jotka pystyvät käsittelemään omia tunteitaan, ymmärtämään muiden tunteita ja ottamaan ne huomioon jokapäiväisessä elämässä, ovat hyvässä asemassa niin ihmissuhteissa kuin työelämässäänkin. Sen sijaan ihmiset, joiden tunneäly on heikko, sabotoivat helposti sekä omaa että läheistensä elämää.

Tunneälyn perusta luodaan ensimmäisinä ikävuosina. Kasvat-tajan tulee opettaa lasta ottamaan muut huomioon. Lasta ei saa totuttaa siihen, että hän saa aina heti kaiken vaatimansa. Tärkeää on oppia odottamaan omaa vuoroa ja ymmärtää, että kaikkea haluamaansa ei voi saada – ei varsinkaan muiden kustannuksella.

Tunneälykkään piirteitä

1. Yksilö on selvillä tunteistaan ja niiden alkuperästä. Hän pystyy hallitsemaan elämäänsä eikä ajaudu sokeasti esimerkiksi rakkaussuhteesta toiseen tai vaihda työpaikkaa hetken innostuksen vallassa.
2. Yksilö pystyy käsittelemään ja hallitsemaan tunteitaan. Hän ei lankea liialliseen itsesääliin, ei ahdistu pikkuasioista, ei ärsyynny eikä pidä epäonnistumisistaan katastrofeina.
3. Tunneälykäs pystyy motivoimaan itseään ja valitsemaan itselleen tavoitteita. Hän pystyy asettamaan pitkän aikavälin tavoitteet hetkellisen tarpeen tyydytyksen edelle. Tämä on tärkeää luovassa työssä, jossa tulokset vaativat pitkäjänteisyyttä.
4. Tunneälykäs tunnistaa muiden tunteita ja on empaattinen. Yksilö kykenee havaitsemaan vivahteita muiden tarpeissa. Esimerkiksi hoitotyö, opetus, myyntityö ja johtaminen vaativat empatiaa.
5. Tunneälykäs ohjailee taitavasti ihmisten tunteita. Suositut johtajat ovat alansa mestareita, sosiaalisia tähtiä.

Tunneälyyn ei kuitenkaan aina yhdisty moraali aivan samoin kuin ei muihinkaan älykkyyden lajeihin. On tunneälykkäitä, laskelmoivia oman edun tavoittelijoita, jotka käyttävät muita ihmisiä kylmästi hyväkseen saavuttaakseen varallisuutta, mainetta tai ylennyksen työssään. Tunneäly mahdollistaa myös itsekkään voiman imemisen muista ihmisistä. Hurmaavat narsistipsykoopaatit tuottavat kodeissa ja työpaikoilla kärsimystä.

Tunneäly ilman moraalia on vaarallinen asia. Moni kansanjohtaja ja hirmuhallitsija on tiennyt, mihin tunteisiin kannattaa vedota, kun haluaa itselleen valtaa. Viha, kateus ja pelko ohjaavat usein massojen poliittista käyttäytymistä. Nykyaikanakin moni tunneälykäs kansanjohtaja saa ihmisjoukot poliittiseen tai uskonnolliseen hurmukseen, jolla on kammottavat seuraukset. Kansanmurhat, raakuudet ja avuttomien hyväksikäyttö jatkuvat historian opetuksista huolimatta.

On myös tunneälykkäitä johtajia, jotka saavat ihmiset toimimaan moraalisesti kestävien asioiden puolesta. Heitä on vain liian vähän materialististen ja egoististen arvojen maailmassa.